
KÉRDÉSEK ÉS VÁLASZOK

BESZÉD A SEMMIRŐL

MIODRAG PAVLOVIĆ

Mindig megleptek azok, akik azt állították, hogy a szó és a gondolat ugyanaz a dolog. Azt állítani, hogy a szó és a gondolat ugyanaz, illetve hogy nincs gondolat szó nélkül, egy sor következményt von maga után. Az egyik következmény mondjuk, hogy minden szóhasználat – gondolkodás lenne, hogy minden mondat – gondolat lenne. A másik, hogy azok a mélyreható különbségek, amelyek különböző típusú nyelveknél léteznek, egyben lényeges különbséget jelentenek a gondolatokban és a gondolkodásokban is. Mindannyian tudjuk, gyakorlatból, hogy ez nem igaz. A harmadik abszurdum: hogy a gondolkozást a szavaktól tanultuk, kívülről, ki tudja kitől. Ez a koncepció, amely antimentális igazság akar lenni, természettudományos, objektivista, épp valami ellenkezőnek válik alapjául, a szavak valamiféle ideális emberen kívüli létezésének, amikre az emberiséget kívülről tanítják, tanítva ugyanakkor azt is, hogy gondolkozzon és fogalmakat alkosson, mintha ugyan valaki más csinált volna nekünk nyelveket.

Mint ahogy létezik szó gondolat nélkül, ugyanúgy létezik gondolat szó nélkül. A szó létezésének néhány rétege van. Az ember szervezetén kívül létezik mint hang, mint lejegyzett jel (a szövegben), létezik a grammatikai és a szótári rendszerben. Ezenkívül a fülben mint hallott szó. A szemben, mint elolvasott szó (vagy az ujjhegyünkben, mint megérintett szó). Létezik a szájüregben is szó, szó, amelyet kimondunk, és amelyet nyelvünk körül érzünk. Azután van szó, amely az idegszállakon keresztül halad, az agytól az ajkunkig, vagy fordított irányban, a

fültől, illetve a szemtől az agyig. Aztán, íme ott van a tudatban, ha ébren vagyunk, és ha álmodunk. Íme, ott van a jelentéshez és a gondolathoz kötve, íme ott áll a képhez vagy a hangsorhoz kötve. A szó behatol a gondolatba és gondolkodik, kikerül a gondolatból és elmondatik.

Mi van a jelentéssel? A szóból azt minden szinten lehet extrapolálni, de nincsen kijelölt helye, sem a tárgyat, sem a szervezetet, sem a gondolatot illetően. A jelentés a szónál és a gondolatnál is furcsább.

Léteznek különös pillanatok (azt mondják: a zseniknek adatott meg), amikor minden összeáll: a gondolat, az akusztikus szó, a kimondott szó, az elképzelt és az örökölt fogalom, a jel és a jelentés. Mindenből az derül ki, hogy szóból jön létre a SZÓ. Valamely pillanatban a szó teljesíti is a követelményt, hogy a szó és a gondolat ugyanaz legyen. Saját magjában cseng a jelentés. De többé nincs mit – és mivel mérni. A belső feszültség és distancia megszűnt. Abban a pillanatban, amikor valamit napfényre hoz, a Szó többé már nem jelent semmit, Semmivé lesz.

Platón a *Szofistában* definiálja a nemlétet, úgy véli, hogy az, „aki arról beszél, ami nem létezik, az egyáltalán nem is közöl semmit” és kicsit arrébb: „az nem is beszél, aki merészkedik azt kimondani, ami nem is létezik”. Hát ebből továbbra is nem az derül-e ki, hogy azok, akik nem beszélnek, tulajdonképpen arról beszélnek, amiről nem lehet beszélni. Minden hallgató személy tehát arról beszélne, ami a kimondhatóság fölött van. De mivel a semmiről való beszédhez, a hallgatásban levés megértéséhez nem is szükséges, hogy valaki legyen valaki, hogy tudjon és képes legyen beszélni, akkor minden ami hallgat – kő, fa, föld, sötétség, fény – beszél –, mint a romantikus panteizmusban, arról beszél, amiről nem lehet beszélni, a Legfelsőbbről és a Legmélyebbről, tehát egy néma, de rejtjelezett nyelven szól mindarról, amiről a beszéd nem képes mondani semmit. Amiről nem is lehet szólni. Nincs mit *szólni*.

E szerint elég volna elhallgatni, ahhoz közeledni, ami nem létezik, hallgatással kezdeni beszélni a Semmiről, rögtön a legnagyobb szónokká és a legnagyobb prófétává válni.

Nem kevesen voltak azok, akik így gondolták.

Azonban a beszédről alkotott fogalmunk szűk és hiányos lehet, ami logikai, valamint értelmi hibákhoz vezet. Engedélyezni kell az embernek is, hogy hallgathasson és a dolgoknak – hogy semmit se mondjanak. A beszéd a nyelv használata, amely valakinek az időben való létéről tanúskodik, valaki jelenlétéről. Ám a jelenlétet beszéd nélkül is meg lehet

mutatni, ez a beszéd nélkül való jelenlét a – hallgatás. Így *vannak jelen* számunkra a hallgatásban: a kő, a víz, a színek, a szagok. Jelenlétüket többféle értelemmel ruházhatjuk fel, szerzőnek mutatkozhatunk, amikor más hallgatását saját szavunkra fordítjuk, de ez nincsen valódi kapcsolatban más tárgyak és élőlények hallgatásával. Önnön hallgatásával senki sem jelez előre semmit, s azokról a dolgokról sem beszél, amelyekről a nyelv nem is jelenthet semmit.

De ugyan ki állítja, ki veszi kész ténynek, hogy a kő, a fa, a tárgy hallgatnak, hogy nem mondanak semmit, hogy jelenlétükön kívül nincsen semmilyen jelentésbeli kisugárzásuk? Épp ellenkezőleg, bizonyos, hogy minden ami létezik, jelenléte mellett még valamilyen üzenetet hordoz, valamilyen jelentéssel bír, ami nem csupán a létezés tautológiája. A kő nem csak „kőbeliségével” sugároz, s a fa sem csak „fabeliségével”; sugárzásokkal ők még valami másról is beszélnek, ami vagy kisebb vagy nagyobb náluk, aminek másak a törvényei, amik különböznek tőlük. Saját nyelvük van. Gravitációs nyelvük, mágneses terük (ami a tárgy alakját követi) saját atom evaporációjuk, saját refrakciójuk és diffrakciójuk.

Így az ember is, amikor valami kívülállóról, vagy valami egészen bensőségesről beszél, egészen mást mond, mint ami ő maga. A beszédben ő mindig „valaki más”, mert hogy az legyen, ami, semminek kellene lennie. Ha mindent összeadunk és kivonunk, marad az a semmi és Semmi. Az ember legmélyebb hasonlósága saját magával. Azt mondják, hogy ez a semmi a nyelvben is mélyen benne van, és hogy a semmi együtt keletkezett a nyelvvel. Ahogy valamit megneveznek, az a valami ott lehet reálisan, lehet nem reálisan, hiányzóan, hamisan . . .

A nyelv feszítávolságokat teremtett a szavak és a dolgok között, amelyek között ott leleskedik a negációnak a lehetősége, vagy mi több, a szükségessége, és a nyelv ezt az aktív negációt különféleképpen testesíti meg.

Tévhit pedig az, hogy az a semmi, az a tagadás lehetősége csak a nyelvvel jön létre, és hogy benne saját kiváltságos lakhelye van. Épp ellenkezőleg, a semminek ugyanúgy négy eleme van, mint a valaminek. A semminek van saját *tüze*, amelyben minden elég és eltűnik, van *földje*, amelyben mindent eltemetnek és elrohad, van *levegője*, amely mindent elvisz és szétszór, van *vize*, amely mindent eláraszt, elvisz és elnyel. Mintha az elemeket nemcsak a világ építőanyaga szerint válogatták volna, hanem a pusztító természeti erők hatalma szerint is. A négy elem

a negáció négy formája, négy hatalma a pusztításnak, négy aspektusa a Semminek.

Hogyha csak a nyelvben lenne, könnyű volna elérni és megszabadulni tőle. A semmi nem csupán egy gondolati fordulat, sem pusztán sötét folt értelmi látóhatárunkon. Saját sugárzása van, saját energiája, s végül szava, amelyet saját neveként elküldött nekünk. Van belőle az atomban, a kozmoszban, bennünk. Ő több mint a minden kétszerese, több a merő ellentmondásnál.

A Semmiről a definíció szerint nem tudni semmit. A semmi nem is titok. A titokról tudjuk, hogy valami, valami, ami rejtőzködik, valahol, valamiért. Vajon lehet, hogy a Semmi mégis egy ideig szokatlan és megfoghatatlan Valami. Biztosan így van. Mint ahogy ennek a valaminek is több réteg Semmije van, egy nagy Semmi is, ahogy mondani szokták, szintén egy szokatlan valami. A dolgok sokaságában ő aprónak tűnik, könnyű és észrevehetetlen, de ha mindaz amit a dolgok nem foglalnak el – és ami nem tartozik az idő egy pillanatához –, a Semmi közé sorolható, akkor az óriási, súlyos, mindenütt jelen lévő, örök. Nemcsak az isten árnyéka, hanem ami előtte van és utána, és benne és az ő szubsztanciájában.

GÉBER László fordítása